

benzerliklerine olan inançtı. "Enternasyonal", Sosyal Demokratların, Sosyalistlerin ve Anarşistlerin Bolşevik Devrimi'nden önce de sonra da aynı olan ortak ilahisi, heyecan verici bir haykırışla, " 'Enternasyonal'in insan ırkı olacağı" haykırışıyla bitiyordu. Sol, uluslararası proleteriyayı, bir sınıf olarak veya gelişen kapitalist bir toplumun bir bileşeni olarak özel olması nedeniyle değil, sınıflı toplumu alaşağı edecek bir evrenselliği başarma ihtiyacı nedeniyle -tüm kölelikleri ortadan kaldırma amacı için ücret köleliğini ortadan kaldırma amacı tarafından harekete geçirilmiş bir sınıf olması nedeniyle- modern toplumsal dönüşümlerin tarihsel öznesi olarak seçti. Kapitalizm, tarihsel "toplumsal sorun" olan insan sömürsünü en son ve en gelişmiş biçimine getirmişti. "Enternasyonal", evrensel bir bağlılık anlamında -ki bu artık hiçbir devrimci hareketin "tarih öncesi" barbar bir sınıf çıkarından tümüyle özgürleşmiş bir insanlığın "doğru tarihi"ne geçiş olasılıklarını tamamen tüketmeden ihmal edemeyeceği bir bağlılıktır- "bu son çatışma! " diye çanları çalmıştı.

Bu en azından savaş öncesi ve savaşlar arasındaki Sol'un, özellikle de onun değişik sosyalist eğilimlerinin ortak bakışıydı. Anarşistlerin hiyerarşik gücün par excellence [en yüksek seviyedeki] öznesi olarak devletin yıkılmasına verdikleri öncelik, onların doğrudan ulus-devlete ve genel olarak milliyetçiliğe, yalnızca milliyetçiliğin insanları coğrafi, kültürel ve ekonomik olarak bölmesi nedeniyle değil bunun hemen ardından modern devletin gelecek olması ve onu ideolojik olarak onaylayacak olması sebebiyle, kötü bakmalarına neden oldu.

Bu yazının vurgusu, geçen yüzyılın ve yüzyılımızın [20.yy] ilk üçte birlik dilimindeki Sol'da

enternasyonalist geleneğin oynadığı belirgin rol ve bunun, özellikle Rosa Luxemburg ve Lenin'in yazılarında çok problematik olan "sorun"a mutasyonudur. Bu önemsiz bir "sorun" değildir. Bunun önemini anlamak için [20.] yüzyıl sona ererken -yabani bir fanatik milliyetçiliğin Sol'un enternasyonalist geleneğini ortadan kaldırmaya çalıştığı bir dönemde- etrafımızı saran bütünsel karmaşayı düşünmek yeter. İnsanlar arasındaki ırksal, dinsel ve hatta önemsiz dil ve yarı-kabilesele farklılıkların -cinsiyet ve cinsel tercihlerdeki farklılıkları bir yana bırakalım- da dahil olduğu geleneksel kültürel farklılıkları sömüren milliyetçiliklerin yükselişi, insanlığın, Nikos Kazancakis'in *Zorba*'da gösterdiği gibi, insanların

komşularıyla kan davalı olup olmadıklarını haç işareti yaptıkları parmak sayıları ile anladıkları bir çağa doğru uygarsızlaşmayı göstermektedir.

Özellikle rahatsız edici olan ise Sol'un milliyetçiliği her zaman gerici bir istek olarak görmemesidir. Modern Sol, bugün olduğu gibi, "ulusal bağımsızlık" sloganını -"Enternasyanel"de dile getirilen temel idealler ile bağlantı kurmayan bir slogan- hemen her zaman eleştirmeden kucaklamaktadır.

Kabilesele "kimlik" çağrılarını seçmen toplamak amacıyla bir grubun özel karakteristiklerini keskin bir şekilde vurgulamakta, bu ise "Enternasyonal"ın ve Sol'un geleneksel enternasyonalizminin ruhunu yadsıyan bir çaba olmaktadır. Milliyetçiliğin derin anlamı ve onun devletçilikle olan ilişkisinin doğası, özellikle bugün, Sol'un "ulusal bağımsızlığı" yardımı çağırma dışında herhangi bir düşünce geliştiremediği bir dönemde önemli bir konu haline gelmektedir.

Eğer günümüz Solcuları pratik olarak geçerliliğini koruyan önceki uluslararası Sol'a ilişkin hafızalarının tümünü kaybettilerse -insanlığın

hayvansal geçmişinden tarihsel olarak ortaya çıkışını, onun etnik köken, cins ve yaş farklılıkları gibi biyolojik özelliklerinin ötesine geçen, yurttaşlık, eşitlik ve evrensel bir ortak insanlık duygusu üzerine temellendirilmiş tamamen toplumsal ilişkilere doğru olan binlerce yıllık gelişiminden bahsetmiyorum— bunun nedeni, Aydınlanma geleneği tarafından akla verilen büyük rolün ölümcül bir kuşku içinde olmasıdır. Milliyetçiliğe direnebilecek ve ümit edilir ki onun popüler olan tüm çeşitlerinin ötesine geçebilecek bir insan birliği biçimi olmasızın —bu ister yeniden kurulmuş bir Sol, ister yeni bir politika, bir toplumsal özgürlükçülük, yeniden uyandırılmış bir hümanizm veya isterse bir tamamlayıcılık etiği biçimini alsın—, meşru bir şekilde uygarlık veya daha doğrusu insan ruhunun kendisi olarak adlandırabileceğimiz şey, nükleer savaştan çok daha önce, artan ekolojik kriz veya daha genel olarak yalnızca tarihte bizleri boğmuş en yıkıcı dönemlerle karşılaştırılabilecek bir kültürel barbarlık nedeniyle, pekala söndürülebilir. Bugünün büyüyen milliyetçiliği göz önüne alındığında, çok az sayıda çaba milliyetçiliğin doğasını araştırmaktan ve Sol'un değişik biçimlerinin yıllarca yorumladığı, "ulusal sorun" olarak adlandırılan şeyi anlamaktan daha önemli olabilir.

Tarihsel Bir Bakış

İnsan ilerlemesinin düzeyi, büyük ölçüde, insanların paylaştıkları birliği kabul etme derecesiyle ölçülebilir. Kişisel özgürlüğümüz hiç kuşkusuz, büyük ölçüde arkadaşlarımızı, partnerlerimizi, ortak çalışma arkadaşlarımızı ve ilişkilerimizi, biyolojik farklılıklarına bakmaksızın, seçebilme kabiliyetimize bağlıdır. Bizi *insan* yapan şey, yüksek bir genelleme ile akıl yürütme, değişken toplumsal kurumlara katılabilme, beraberce çalışabilme ve iletişim için yüksek düzeyde bir sembolik sistem geliştirme kabiliyetimizi bir yana bırakacak olursak, paylaşılan bir *humanitas* bilgisidir. Goethe'nin Aydınlanma zihninde çok karakteristik olan hatırlanmaya değer düşüncesi hala insanlık düzeyimizin bir belirleyicisi olarak bizlerle beraberdir; "Ulusal nefretlerin kaybolduğu, kişinin ulusla-

rın üzerinde ve komşularının iyi ya da kötü günlerinde sanki bunu yaşayan kendisiymiş gibi hissettiği bir kültür seviyesi vardır"¹.

Eğer Goethe burada gerçek bir insanlık standardı ortaya koymuş ise —herhangi birisi tabii ki "kendi halkı"na karşı duyduğu empatinin ötesine geçen bir insani varlık olmayı arzulanabilir— ilk insanlık bu standarda göre daha az insandı. Bugünün ekoloji hareketindeki çılgın "Pleistosen* tinselliğine geri dönüş" çağrısına rağmen, bu kişilerin gerçekte orada tüm bulabilecekleri muhtemelen yozlaştırıcı bir "tinsellik" olurdu. Klan ve kabilelerin büyük olasılıkla toplumsal organizasyonlara damgalarını vurdukları tarih öncesi çağlarda, insani varlıklar "tinsel olarak" veya başka bir şekilde, ilk ve her şeyden önce bir ailenin üyesi, ikincil olarak bir klanın üyesi ve son olarak da bir kabilenin üyesiydi. Kişinin varolan aile grubunun ötesindeki herhangi bir üyeliğini belirleyen şey genişletilmiş akrabalık bağıydı: Varolan bir klanın halkını toplumsal olarak birbirlerine gerçek veya hayali kan bağı bağlamaktaydı. Cinsiyet ve yaş gibi diğer "biyolojik belirleyiciler" ile birlikte bu "kan bağı" kişinin haklarını, sorumluluklarını ve şüphesiz kişinin kabilesel toplumdaki kimliğini tanımlıyordu.

Bunun da ötesinde, klan ve kabile gruplarının çoğu —belki de tamamına yakını— yalnızca bu "kan bağı"ni paylaştığı kimseleri insan olarak gördü. Gerçekten, bir kabile sıklıkla kendisini, insanlığı dışlayan bir isimlendirme olan, "*İnsan [the People]*" ile tanımlıyordu. Bir kabilenin gerçek veya mitsel kan bağının sihirli dairesinin dışında kalan diğer insanlar "yabancıydılar" ve bu nedenle bir anlamda insan değildiler. "Kan bağı" ve "İnsan" adının kullanımı onları sık sık, aynı dili ve kültürel davranışları paylaşan "İnsan" olma iddiasındaki diğer kabilelerle karşı karşıya getiriyordu.

*Günümüzden 2 milyon yıl önce başlayan ve onbin yıl önce biten, modern insanın ortaya çıktığı son Buzul Çağı (ç.n.)

¹ Goethe, Bertram D. Wolfe, *Three Who Made a Revolution: A Biographical History*, 3rd rev. ed. (New York: The Dial Press, 1961), p.578. içinde alıntılanmış.

Kabile toplumu, gerçekte, kendi üyesi olmayan herhangi birine karşı aşırı derecede dikkatliydi. Çoğu bölgelerde, bir yabancıdan bölge sınırından içeriye girebilmesi için, sessizce ve sabırla bölge toprakları üzerinde hak iddia eden klanın bir yaşlısından veya şamandan davet gelmesini beklemek zorundaydı. Genellikle yarı-dinsel bir erdem olarak düşünülen konukseverlik olmaksızın, herhangi bir yabancı klanın topraklarında yaralanma riski içindeydi ve hatta güven ve iyi niyete ilişkin ritüel davranışlar genellikle kalacak yer ve yiyecekten önce gelmekteydi. Bizim modern tokalaşmamız bir insanın sağ elinde silah bulunmadığının sembolik olarak ifade etmenin bir biçimi olabilir.

Bugünkü Avro-Amerikan beyaz orta sınıf ile karşılaştırıldığında görünüşte barışçıl gözüken "ekolojik yerlilerin" sahip oldukları yüksek, hemen hemen dinsel statüye rağmen, savaş, tarih öncesi atalarımız ve daha sonraki yerli toplulukları arasında salgın bir hastalıktı. Sıklıkla olduğu üzere, yiyecek arayan gruplar kendi bölgelerinde aşırı miktarda av hayvanı avlasalar dahi, genelde komşu bir grubun toprağını ihlal etme isteğinin ötesine geçerek o bölgenin kaynakları üzerinde de hak iddiasında bulunurlardı. Savaşçı güçlerin yükselişinden sonra, savaş çoğunlukla ekonomik olduğu kadar kültürel bir yağmayla da sonuçlandığından, Huran kızılderililerinin dil ve kültürel olarak yakın oldukları Iroquois kuzenleri tarafından neredeyse ırklarının tamamen ortadan kalkmasına neden olacak bir şekilde yok edilmeleri örneğinde olduğu gibi, galip gelenler yalnızca gerçek veya hayali düşmanlarını yenmiyorlar gerçekte onları yok ediyorlardı.

Eğer eski Ortadoğu ve Doğu'nun büyük imparatorlukları birçok farklı etnik ve kültürel grubu zaptederek, pasifleştirerek ve onları kendine tabi kılarak yabancı insanları despotik monarşilerin kölesi ve uyuğu haline getirmişse, yerli dar görüşlülüğünü kemiren en önemli tekil faktör de şehrin ortaya çıkışıdır. Antik şehrin ortaya çıkışı, ister Atina'da olduğu gibi demokratik ister Roma'da olduğu gibi Cumhuriyetçi olsun, radikal olarak yeni bir toplumsal payla-

şımın göstergesiydi. Aile-merkezli, kabile ve köy dünyasını kurmuş olan dar görüşlü halkın tersine, Batı şehirleri şimdi giderek yerleşime dayalı yakınlık ve ortak ekonomik çıkarlar etrafında kuruluyordu. Cicero'nun söylediği gibi, hümanist toplumsal ve kültürel bağların "ikinci doğası" bireyin toplumsal rollerinin ve sorumluluklarının ailelerine, klanlarına, cinslerine ve bunun gibi kendi seçimlerine bağlı olmayan biyolojik ve kan bağlarının "birinci doğası"nın yerini almaya başlamıştı.

Etimolojik köken olarak "politika" kelimesi, bir topluluğun veya *polis*in politikalarını formüle eden ve bunların rutin olarak halk hizmeti doğrultusunda yönetilmesine sıklıkla aktif olarak katılan yurttaşlık anlamındaki Yunanlıların *politikasından* gelmektedir. Politika oluşturmaya katılmada resmi yurttaşlık gerekli olmasına rağmen, demokratik Atina gibi *polisler* [*poieis*] yabancılarla, özellikle de diğer etnik toplulukların yetenekli zanaatçılarına ve bilgili tüccarlarına açık olmalarıyla çok ünlüydü. Ünlü cenaze töreni konuşmasında Pericles şöyle ilan ediyordu: "Şehrimizin kapılarını tüm dünyaya açıyoruz ve asla yabancılar yasasıyla onları öğrenme ve gözlem yapma hakkından alıkoymuyoruz. Her ne kadar bazen bir düşmanın gözleri, sistem ve politikaya yurttaşlarımızın doğal ruhlarından daha az inanan özgürlüğümüzden karlı çıkmış olsa dahi. [Sparta'da] onlar, beşikten başlayan acı bir disiplinle sürdürülen eğitimlerinde yiğitlik [manliness, erkek nitelikleri] peşindeyken, Atina'da, biz nasıl istiyorsak bütünüyle öyle yaşarız ve her türden meşru tehlikeyi karşılamaya hazırız"²

Pericles zamanında Atina özgürlüğü, her ne kadar daha önceki zamanlardan az olsa da, şüphesiz hala büyük ölçüde yurttaşların ortak atalara sahip olduğu mitsel düşüncesiyle sınırlıydı. Fakat Atina'daki yabancıların çoğunun yaşadığı liman bölgesi Pireaus'ta, ailesi yabancı yerleşimciler olan Cephalos'un evindeki bir diyalog olarak geçen Platon'un diyalektik açıdan mükemmel eseri *Cumhuriyet*'i atlamak zordur.

² Thucydides, *The Peloponnesian War*, Bk.2, Ch.3 (New York: Modern library, 1944), pp.121-22

kantonlar konfederasyonlardı; ve erken onaltıncı yüzyıldaki İspanyol *comuñero* su gibi, daha kısa süren, özgür şehir konfederasyonları yaratma çabalarıydı. Özellikle Cromwell yönetimindeki İngiltere ve XIV. Louis yönetimindeki Fransa'da olduğu şekliyle değişik biçimlerde varlıklarını koruyan merkezîyetçilerin, sonunda Avrupa'daki daimi ulusları ortaya çıkarmaya başlamaları onyedinci yüzyıla gelinceye dek gerçekleşmedi.

Ulus-devletler –vurgu yapmama izin verin– devletlerdir, yalnızca uluslar değil. Onları kurmanın anlamı, özellikle ordu ve polisiyle organize edilmiş bir toplumsal şiddet tekeli kullanan merkezileşmiş, profesyonel ve bürokratik bir araçla sonsuz bir güç oluşturmaktır. Devlet yerleşimlerin ve bölgelerin özerkliğini, onun tüm icra gücünü ve cumhuriyetçi devletlerde belirlenmiş sayıdaki "seçmeni" temsil eden seçilmiş veya atanmış üyeler yoluyla yasama gücünü, kendi eline toplayarak yok eder. Bir yerleşimdeki kendi kendini yöneten yurttaş, vergi ödeyen ve devletten "hizmet" alan isimsiz bireylerin oluşturduğu bir totaliteye dönüşür. Ulus-devletteki "politika", genel olarak seçmenlerin "politik" mallar ve servisler pazarında fiyatını ödedikleri şeylerin karşılığını almaya çalıştıkları bir değişim ilişkisine dönüşür. Kabileciliğin daha büyük bir biçimi olan milliyetçilik, hiç kuşkusuz insanlar arasındaki tüm biyolojik ve geleneksel ortaklıkları görünürde kucaklama temeline dayanarak bir halkın ortak dil, etnik köken ve kültürel yakınlıklarının kullanılması ile devleti meşrulaştırır ve güçlendirir. Bir İngiltere yaratan İngiliz halkı değil İngiliz monarşisi ve merkezi yöneticileridir, Fransız ulusunu oluşturanların Fransız kralları ve onların bürokrasilerinin olması gibi.

Şüphesiz, devlet oluşumlarının onbeşinci yüzyılda yeniden güç kazanmasına kadar, Avrupa'da ulus-devletler yeni bir şeydi. Merkezi otoriteler Batı Avrupa'da ve Birleşik Devletler'de, en azından bir dil benzerliğine dayanan milliyetçiliği beslemeye başladıklarında dahi, milliyetçiliğin geleceği çok belirsizdi. Konfederalizm, pratikte geçen yüzyılın [19.yy]

ikinci yarısına kadar ulus-devletin yerini alması mümkün bir seçenek olarak kaldı. 1871'e kadar geç bir tarihte, Paris Komünü Fransa'nın tüm komünlerine yeni yaratılmış Üçüncü Cumhuriyet'e karşı ikili bir güç oluşturacak bir konfederasyon oluşturma çağrısı yaptı. Zaman içerisinde, ulus-devlet bu karmaşık çatışmayı kazandı ve devletçilik güçlü bir şekilde milliyetçiliğe bağlandı. Aslında bu ikili bu yüzyılın [20 yy.] başından itibaren birbirinden ayrılmaz hale geldi.

Milliyetçilik ve Sol

Sol'daki radikal teorisyenler ve aktivistler milliyetçiliğin ortaya çıkardığı tarihsel ve etik problemlerle, bunların komünist ve yardımlaşmacı bir toplum inşa etmedeki katkılarını göz önünde bulundurarak çok farklı biçimlerde ilgilendiler. Tarihsel olarak ilk solcular arasında milliyetçiliği özgür ve doğru bir toplumun gelişimini engelleyici *bir sorun olarak* açıklama çabası anarşist teorisyenlerden geldi. Pierre-Joseph Proudhon'un, her ne kadar bir halkın kültürel biricikliğini ve hatta bir "toplumsal sözleşme"den ayrılma hakkını –şüphesiz herhangi bir başkasının haklarının çiğnenmemesi şartıyla– asla inkar etmese de, insanlığın ortak çıkarı ideali konusunda hiçbir kuşkusunun olmadığı açıktır. Proudhon kölelikten nefret etmesine rağmen –Amerikanın Kuzeyi "şimdiden bir proleterya yaratmışken" Güneyi'nin "bir elde İncil kölelik yetiştirdiğini"⁴ derin bir hoşnutsuzlukla gözlemişti– Amerika Konfedere Devletleri'nin 1861-65 İç Savaşı'nda Birlik'ten ayrılma hakkını resmen kabul etmedi.

Daha genel olarak, Proudhon'un konfederalist ve karşılıklı fikirleri onu Polonya, Macaristan ve İtalya'daki milliyetçi hareketlerin karşısında olmaya itti. Onun milliyetçilik karşıtı fikirleri, Fransız sosyalisti Jean Jaures'in sonradan belirttiği üzere, "Francophilismi [Fransız hayranlığı]" tarafından sulandırılmıştır.

⁴ Pierre-Joseph Proudhon, letter to Dulieu, 10 Dec.1860. *Correspondance*, Vol.10, p. 275, in *Selected Writings of Pierre-Joseph Proudhon*, Stewards, ed., Elizabeth Frazer, trans. (Garden City, N.Y.: Anchor Books, 1969), p.184.

Proudhon Fransa sınırları içindeki veya yakınındaki güçlü ulus-devlet oluşumlarından korktu. Fakat o yine de kendi Aydınlanması yolunda kendisinin bir ürünüydü. 1862'de yazdıklarında şunları ilan etti: "Ben asla insan haklarının önüne kendi ülkeme bağlılığımı koymayacağım. Eğer Fransız Hükümeti herhangi bir insana adaletsiz davranırsa, derinden üzülecek ve elimden gelen her türlü yolla protesto edeceğim. Eğer Fransa, liderlerinin hataları nedeniyle cezalandırılacak olursa, başımı öne eğecek ve ruhumun en derininden, 'Merito haec patimur' diyeceğim -bu hastalıkları biz hak ettik".⁵

Galyalı şovenizmine rağmen, hem "İnsan hakları" Proudhon'un zihninde en öncelikli şey olarak kaldı, hem de Hindistan ve Çin'in, kendi sözleriyle, "barbarların merhametinde"⁶ olduğu gerçeğinden habersiz değildi. "Özgürlükten nefret eden, Polonyalılar ve İtalyanları küçümseyen bir Fransız egoizmini düşünebiliyor musun, bu benim beylik *milliyetçilik* kelimesi ile alay etmeme ve güvenmememe yol açıyor", diye yazıyordu Herzen'e, "çok geniş anlamda kullanılıyor, çok fazla kötülük yapıyor ve pek çok ahlaklı yurttaşın konuşmasını aşırı derecede anlamsızlaştırıyor. Allah aşkına...bu kadar kolay darılmayın. Eğer böyle olursanız arkadaşınız Garibaldi'ye altı aydır söyleye geldiğim şeyi size söylemek zorunda kalacağım: 'Büyük bir yürek fakat beyni yok'.⁷

Michael Bakunin'in enternasyonalizmi, her ne kadar görüşleri kimi belirsizlikler taşısa dahi, Proudhon'un kiler kadar vurguluydu. "Yalnızca evrensel ve tüm insanlar için ortak olan şeyler bir insani ilke (beşeri prensip) prensibi olarak adlandırılabilir", diye yazıyordu enternasyonalist karakteriyle, "ve milliyetçilik insanları ayırır, bu nedenle de bir prensip değil-

dir."⁸ Şüphesiz, "Hiçbir şey, insanlar için, milliyetçiliğin hayali prensiplerini tüm halkların arzuları olarak görmekten daha absürd ve aynı zamanda daha yaralayıcı ve ölümcül değildir". Bakunin'in sonuç olarak vardığı yargı "milliyetçiliğin evrensel bir insani temel oluşturmadığı"dır. Ve devam eder: "Biz insanı, evrensel adaleti tüm ulusal çıkarların üzerine koymalıyız. Ve biz hemen ve her zaman, Fransız, Rus ve Prusya despotları tarafından özgürlüğün hükmedici temelini yıkmak amacıyla sonradan yaratılmış olan yanlış milliyetçilik prensiplerini alaşağı etmeliyiz".

Fakat Bakunin ayrıca milliyetçiliği "genel kabul görme hakkına sahip, tüm diğer gerçek ve zarsız şeyler gibi tarihsel ve yerel bir olgu olarak" da ilan etti. Yalnızca bu kadarla kalmadı, bunun "saygı" gerektiren bir "doğal olgu" olduğunu da söyledi. Belki de bu onun kendisini "tüm ezilmiş vatanların vatanseverlerine daima bağlı olduğunu" ilan etmeye iten bir retorik eğilim olarak görülebilir. Fakat milliyetçiliğin "kendi doğasına göre yaşama hakkının", bu "hak" "özgürlüğün genel prensibinin basit bir doğal sonucu" olduğu sürece saygı gösterilmek zorunda olduğu fikrini tartışmalı buldu.

Bakunin'in gözlemlerinin inceliği bu görünürdeki içsel çelişkileri arasında gözden yitirilmemelidir. O, indirgenmiş veya kısmen şiddet uygulanmış ve iyi de olsa kötü de dikkate alınmak zorunda olunan "biyolojik" gerçekliklere sahip genel bir insan prensibi tanımlı yaptı. Bir milliyetçi olmak bir insan olmaktan daha az bir şey olmak demektir, fakat bu bireyler farklı kültürel geleneklerin, çevrelerin ve düşünce biçimlerinin ürünleri oldukları sürece kaçınılmazdır. Yalnızca "ulus" olma durumunun aşılması, insanların içinde kendilerini aynı türün üyeleri olarak kabul edecekleri ve kendi "ulusal" farklılıklarından daha ziyade benzerliklerini besleme çabası arayışında oldukları *daha yüksek* bir evrensel prensiptir.

⁵ Pierre-Joseph Proudhon, *La Fédération et l'unité en Italie* (1862), pp. 122-25, in *Selected Writings*, ed.pp.188-89.

⁶ Pierre-Joseph Proudhon, letter to Dulieu, 30 Dec.1860, *Correspondance*, Vol.10 (Paris, 1875), p. 275-76; republished in *Selected Writings*, Stewards, ed., p.185.

⁷ Pierre-Joseph Proudhon, letter to Alexander Herzen, 21 Apr. 1861, in *Correspondance*, Vol.11, pp. 22-24; republished in *Selected Writings*, Stewards, ed., p.191.

⁸ Bakunin'den yapılan tüm alıntılar için bkz.: P. Maximoff, ed., *The Political Philosophy of Bakunin: Scientific Anarchism* (New York: Free Press of Glencoe; London: Collier-Macmillan., 1953), pp. 324-35; vurgular eklenmiştir.

Bu gibi hümanist prensipler Anarşistler tarafından genel olarak ve modern zamanların en büyük anarşist hareketi olan İspanyol Anarşistleri tarafından dikkate değer ölçüde ciddiye alındı. 1880lerin başlarından 1936-39 kanlı iç savaşa kadar, İspanya'daki anarşist hareket yalnızca devletçiliğe ve milliyetçiliğe değil, tüm biçimleriyle bölgeciliğe dahi karşıydı. İspanyol Anarşistleri, büyük Katalan desteğine rağmen, toplumsal özgürlüğün daha yüksek insani prensibini devamlı olarak ulusal özgürlüğün üzerine çıkardı ve İspanya'da Baskları, Katalanları, Endülüslüleri ve Galıçyalıları ve özellikle ülkedeki azınlık üzerinde kültürel bir egemenliğe sahip olan Kastilyalıları birbirinden ayıran milliyetçiliğe karşı çıktılar. Şüphesiz İberya Anarşist Federasyonu (FAI) ismindeki "İberya" kelimesinin "İspanya" yerine kullanılması, yalnızca *yarımada*ya bağlılığın bir ifadesi olarak değil, İspanya ve Portekiz arasındaki bölgesel ve ulusal farklılıkları eşitlemek amacıyla da hizmet etmekteydi. İspanyol Anarşistleri Esperanto'yu herhangi büyük bir radikal eğilimden daha fazla ilgi göstererek "evrensel" bir insan dili olarak geliştirdi ve "evrensel kardeşlik" hareketlerinin devamlı bir ideali olarak kaldı –tarihsel olarak günümüze kadar gelen çoğu anarşist hareketinde olduğu gibi.

1914'e kadar, ondokuzuncu yüzyıl milliyetçiliğinin hızlı gelişimine rağmen, Marksistler ve İkinci Enternasyonal genel olarak benzer düşüncelere sahipti. Marks ve Engels'in görüşlerindeki herhangi bir ülkeleri olmayan, özgür bir biçimde birleşmiş dünya proleteryası, tüm sınıflı toplum biçimlerini alaşağı etmeyi amaçlıyordu. *Komünist Manifesto* müthiş bir çağrıyla sona erer: "Tüm Dünya İşçileri, Birleşin!". Çalışmada (Bakunin Rusça'ya tercüme etti) yazarlar şöyle ilan ederler: "Farklı ülkelerin proleterlerinin ulusal savaşlarında, [Komünistler] tüm proleteryanın genel çıkarlarını, milliyetinden bağımsız olarak, ortaya çıkarırlar ve ön plana getirirler"⁹. Ve devam eder: "İşçilerin bir

ülkesi yoktur. Onlardan sahip olmadıkları birşeyi alamayız"¹⁰.

Marks ve Engels'in "ulusal kurtuluş" çatışmalarına verdikleri destek özünde stratejikti, daha geniş toplumsal prensiplerden ziyade özünde onların jeopolitik ve ekonomik kaygılarından kaynaklanmaktaydı. Örneğin Polonya'nın Rusya'dan bağımsızlığını hararetle desteklediler, çünkü onların döneminde Avrupa kıtası üzerindeki en büyük karşı devrimci güç olan Rus İmparatorluğu'nun zayıflamasını istiyorlardı. Ve Birleşmiş bir Almanya istediler, çünkü merkezileşmiş, güçlü bir ulus-devlet, Engels'in 1882'de Kautsky'e yazdığı bir mektupta dediği gibi, "Avrupa burjuvasının normal politik yapısı" ile devrimi destekleyebilecekti.

Yine de Marks ve Engels'in *Komünist Manifestosu*'nun Enternasyonal retoriği ve anarşist teorisyen ve hareketlerin enternasyonalizmi arasındaki manifest benzerliklerin bu iki sosyalizm türünün önemli farklılıklarının –bunları birbirinden ayıran tartışmalarda önemli bir rol oynayan– üstünü kapatmasına izin verilmemesi gerekir. Anarşistler, Marks'ın "bilimsel sosyalizm"inin sadece "soyutlamalar" olarak küçümsediği "insan [man] birliği [brotherhood]" ve "kardeşlik [cemiyeti]"¹¹ gibi evrensel prensiplerine sahip çıkan, her anlamıyla *etik* Sosyalistlerdi. Sonraki yıllarda, Marks ve Engels, görüşünde "belirsiz" sözcükler olan "işçiler" ve "çalışanlar" gibi, sosyalizmi bir "bilim" anlamında dolaylı olarak reddeden kelimeleri, özgürlük ve baskı altında olma konularındaki genel konuşmalarda dahi kullanmadılar; bunun yerine, özellikle artı değeri üretmiş olanlara gönderme yapan, bilimsel olarak daha net bir kelime olarak düşündükleri *proleterya*yı kullandılar.

Şüphesiz, Proudhon gibi kapitalizmin yayılmasını ve endüstri öncesi köylülük ve zanaatçılığın proleterleşmesini bir hastalık olarak düşünen anarşist teorisyenlerin tersine, Marks ve Engels

⁹ Karl Marks and Friedrich Engels, "Manifesto of Communist Party", *Selected Works*, Vol. 1 (Moscow: Progress Publishers, 1969), p. 120.

¹⁰ Marks and Engels, "Manifesto", *Selected Works*, Vol. 1, p. 124.

¹¹ (Bakunin'in yaşadığı çağın bir ürünü olan) bu kelimelerin barındırdıkları cinsiyetçiliğe rağmen, genel olarak açık bir şekilde insanlığı işaret etmiş oldukları yorumu yapılabilir.

pazar ekonomilerinin yeşerdiği büyük, merkezileşmiş ulus-devletler gibi bu gelişmeleri de büyük bir şevkle karşıladılar. Bunları yalnızca ekonomik gelişmeyi sağlayan desidereta [arzulanması zorunlu olan şeyler] olarak değil, kapitalizmi destekleyen, sosyalizmin önkoşullarının yaratılmasında mutlaka olması gereken oluşumlar olarak gördüler. Proleterya enternasyonalizmine verdikleri desteğe rağmen, milliyetçiliğin "soyut" ithamı olarak gördükleri *bu gibi şeyleri* küçümsediler ve yalnızca "ahlaki" olması nedeniyle hor gördüler. Marks ve Engels için enternasyonalizm sınıf dayanışması çıkarları içinde bir desideratum [arzulanması zorunlu olan şey] olarak kalmasına rağmen, onların bu görüşleri, kapalı bir biçimde, kapitalist ekonomik yayılma ile bu yayılmanın geçen yüzyılda [19.yy] ulus-devlete olan ihtiyacına kendilerini adamaları ile bir çelişki içindedir. Onlar ulus-devlete, "üretici güçleri" ve endüstri öncesi insanların proterleşmesini artıran, sermayenin yayılımını geliştirmesine veya engellemesine göre de iyi ya da kötü bir şey olarak baktılar. Prensipite, Hintlilerin, Çinlilerin, Afrikalıların ve dünyanın kapitalist olmayan geri kalanının milliyetçi duygularına, onların kapitalizm öncesi toplumsal yapılarının kapitalizmin yayılmasını engelleyebileceği düşüncesiyle, kuşkuyla baktılar. İrlanda, ironik olarak, bu yaklaşıma bir istisna oluşturur gibidir. Marks ve Engels ve bir bütün olarak Marksist hareket, İrlandalıların ulusal özgürlük hakkını, büyük ölçüde duygusal nedenlerle ve dünya pazarını kontrol eden İngiliz emperyalizmine problemler çıkartabileceği için, kabul etti. Marksistler, büyük ölçüde, sosyalist toplumun kurulacağı zamana kadar, Avrupa'da büyük, daha fazla merkezileşmiş ulus-devletleri "tarihsel olarak ilerici" olarak düşündüler.

Araçsal jeopolitikleri düşünüldüğünde, Marks ve Engels'in, ilerleyen yıllarda Bismarck'ın Almanya'yı birleştirme çabalarını büyük ölçüde desteklemeleri bize şaşırtıcı gelmemelidir. Onların Bismarck'ın metodları ve toprak sahiplerinin çıkarlarına ilişkin hoşnutsuz ifadeleri, benim görüşüme göre, çok fazla ciddiye alınmamalıdır. Almanya'nın Danimarka'ya ilhakını

muhtemelen hoşnutlukla karşılardı ve hem İtalya'nın bir ulus-devlet olarak birleşmesi konusunda hem de Çekler ve Slavlar gibi daha küçük Avrupa uluslarına merkezi bir Avusturya-Macaristan oluşturmaları konusunda işbirliği çağrısında bulundular. Tüm bunlar Avrupa kıtası üzerindeki pazarın sınırlarını ve kapitalizmin egemenliğini yaygınlaştırmak içindi.

Marks ve Engels'in 1870 Fransa-Prusya savaşında Bismarck'ın ordularını, en azından bu ordular Fransız sınırını geçip 1871'de Parisi kuşatma noktasına gelinceye kadar, desteklemeleri de -Alman Sosyal Demokrat Partisi içindeki en yakın arkadaşları Karl Liebknecht ve August Bebel'in muhalefetine rağmen- şaşırtıcı değildir. İronik olarak, Marks ve Engels'in argümanları, Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında ulusal askeri çabaları destekledikleri için savaş karşıtı yoldaşları ile yolları ayrılan Avrupalı Marksistler tarafından yardıma çağrılmıştı. Savaş yanlısı Alman Sosyal Demokratları Kaiser'i -görünürde Marks ve Engels'in fikirleri ile uyumlu bir şekilde görünerek- Rusya'nın "Asyatik" barbarlığına karşı bir güvence olarak desteklerken, Fransız Sosyalistleri (Kropotkin'in İngiltere'deki ve daha sonra Rusya'da yaptığı çağrı gibi) kendi ülkelerinin Büyük Devrim geleneğini "Prusya militarizmine" karşı yardıma çağırdılar.

Rosa Luxemburg'un inanmış bir Marksist olmaktan çok bir Anarşist olduğu yaygın iddialarına rağmen, gerçekte o sosyalizmin anarşist türünün motivasyonlarına katı bir şekilde karşıydı ve genelde düşünülenden daha fazla doktriner bir Marksistti. Onun Polonya ulusalçılığına ve Pilsudski'nin Polonya Sosyalist Partisi'ne (Polonya'nın ulusal bağımsızlığını istiyordu) olan muhalefeti, genel olarak takdire şayan ve cesaretli olan milliyetçilik düşmanlığına rağmen, prensip olarak anarşistlerin "insanların kardeşliği" inancına değil geleneksel Marksist argümanlara -yani Marks ve Engels'in, bir kez daha yön değiştirmeyle, bağımsız Doğu Avrupa ulusları pahasına birleşmiş pazarlar ve merkezi devletler kurulması arzularının uzantısına- dayanıyordu.

[20.] yüzyılın gelişiyle birlikte Luxemburg'un görüşlerini düzeltmesini gerektiren yeni düşünceler ortaya çıktı. Zamanının çoğu sosyal demokrat teorisyeni gibi Luxemburg da, kapitalizmin ilerici aşamasından büyük ölçüde gerici olan bir aşamaya geçmiş olduğu fikrini paylaşıyordu. Tarihsel olarak ilerici bir ekonomik düzen olmayan kapitalizm artık gericiydi, çünkü teknolojiyi geliştirerek ve tahminen sınıf bilincine sahip hatta devrimci bir proleterya üreterek "tarihsel işlevini" tamamlamıştı. Lenin bu sonucu, *Kapitalizmin En Yüksek Aşaması: Emperyalizm* adlı ünlü çalışmasında sistematikleştirdi.

Bu nedenle hem Lenin hem de Luxemburg, Birinci Dünya Savaşı'nın mantıksal olarak emperyalist olduğunu ilan ettiler ve İtilaf Devletleri'ni ve İttifak Devletleri'ni destekleyen tüm sosyalistlerden, onların "sosyalist yurtseverlikleri" ile dalga geçerek ayrıldılar. Lenin'in Luxemburg'tan belirgin olarak ayrıldığı nokta (Lenin'in merkezi bir parti organizasyonu için vermiş olduğu desteğe ilişkin meşhur konu haricinde), katı bir "gerçekçi" duruş noktasından emperyalizm çağında "ulusal sorun"un kapitalizme karşı nasıl kullanılacağı idi. Lenin'e göre, ekonomik olarak az gelişmiş sömürge ülkelerindeki sömürgeleştirici güce karşı bağımsızlık için verilen ulusal savaşlar, Çarlık Rusya'sı dahil, sermayenin gücünü *azaltmaya* hizmet ettikleri sürece içsel olarak ilericiydiler. Söylenmesi gereken, Lenin'in ulusal özgürlük çatışmalarını desteklemesinin onu Luxemburg'un da dahil olduğu diğer Marksistlerden daha az pragmatist yapmadığıdır. Doğru bir şekilde "uluslar hapis-

Devlet ve merkezileşmeye karşı olan anarşist muhalefetin tersine, Marksistler yalnızca merkezileşmiş bir devleti desteklemekle kalmadılar, kapitalizmin ve bir iç pazar olarak ve yerel, bölgesel hükümlerliklerin ticarete yaratmış oldukları tüm içsel bariyerleri ortadan kaldırmanın bir aracı olarak merkezileşmiş ulus-devlete gereksinim duyan pazar ekonomisinin "tarihsel olarak ilerici" bir doğası olduğunu ateşli bir şekilde iddia ettiler.

hanesi" olarak karakterize edilen emperyalist Rusya için, Lenin, Rus-olmayan halkların kayıtsız şartsız bu durumdan ayrılma ve kendi ulus-devletlerini kurma haklarının savunuculuğunu yaptı. Diğer taraftan ise, Rusya'nın sömürgeleştirdiği ülkelerde eğer Rus Sosyal Demokratları bir proleter devrimi gerçekleştirirlerse, Rus Sosyal Demokratları haricindekilerin, "ana ülke" ile bir tür federal birlik oluşturma konusunda destek vermek zorunda bırakılmalarını savundu.

Bu nedenle, bu iki Marksist, Lenin ve Luxemburg, argümanlarının birbirine çok benzer olmasına rağmen, "ulusal sorun" ve bunun doğru çözüm yolu konusunda birbirinden çok farklı sonuçlara ulaştılar.

Lenin Polanya'nın kendi ulus-devletini kurmasını isterken, Luxemburg ekonomik olarak pratik geçerliliği olmadığı ve geriye götüreceği düşüncesiyle buna karşı çıktı. Lenin, Marks ve Engels'in Polonya'nın bağımsızlığı için verdikleri desteği, her ne kadar farklı nedenlerle de olsa yine de eşdeğer bir pragmatiklikle, paylaştı. Lenin ulusların ayrılma hakkı üzerinde savunduğu görüşe,

Rus İç Savaşı sırasında en aleni biçimde çok farklı bir ulus olan ve Sovyet rejimi Bolşevizm'in yerel bir çeşidini kabul etmesini zorlayan dek Menşevikleri desteklemiş olan Gürcistan ile ilgili durumda, sadık kalmadı. Yalnızca yaşamının son yıllarında, Gürcistan Komünist Partisi devletin yönetimini eline aldıktan sonra, Stalin'in Gürcistan *partisini* Rus partisinin yönetimine alma çabalarına –Menşevik yanlısı Gürcistan halkının çok az ilgilendiği, ağırlıklı olarak parti içi bir çatışma– karşı çıktı.

Lenin Stalin'in bu –ve diğer– politikalarına ve organizasyonel pratiklerine müdahale edecek kadar uzun yaşamadı.

"Ulusal Sorun"a Yaklaşımın İki Türü

"Ulusal Sorun" üzerine Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yapılan tartışmalar yalnızca 1920'lerin ve 1930'ların Eski Sol'unun değil 1960'ların Yeni Sol'unun politikaları üzerinde de etkili olan büyük bir karmaşaya yol açtı. Burada önemli olan Anarşistlerin ve Marksistlerin milliyetçiliğe bakışlarındaki argümanların radikal farklılıklarını açık hale getirmektir. Anarşizm, bazı türlerini bir yana bırakırsak, ağırlıklı olarak milliyetçiliği besleyen ulus-devletlere muhalefet oluşturacak *hümanist*, temelde *etik* nedenler geliştirdi. Anarşistlerin bu çabalarının asıl nedeni, ulusal farklılıkların, insanlığın evrenselliğinden ziyade devletin oluşumuna ve insanlığın bütünlüğünü parçalama, toplumu dar görüşlü yapma ve kültürel farklılıkları besleme eğilimine yol açmasıydı. Marksizm, "sosyalist bir bilim" olarak bu gibi etik "soyutlamalar"dan uzak durdu.

Devlet ve merkezileşmeye karşı olan anarşist muhalefetin tersine, Marksistler yalnızca merkezleşmiş bir devleti desteklemekle kalmadılar, kapitalizmin ve bir iç pazar olarak ve yerel, bölgesel hükümlerinin ticarete yaratmış oldukları tüm içsel bariyerleri ortadan kaldırmanın bir aracı olarak merkezleşmiş ulus-devlete gereksinim duyan pazar ekonomisinin "tarihsel olarak ilerici" bir doğası olduğunu ateşli bir şekilde iddia ettiler. Marksistler ezilmiş insanların ulusal duygularını, genellikle herhangi daha kapsayıcı bir etik düşünceye saygı göstermeyen katı bir pragmatik düşünceyle, desteklenmesi veya muhalefet edilmesi gereken politik bir strateji konusu olarak gördüler.

Bu nedenle, Sol içinde milliyetçiliğe iki farklı yaklaşım türü ortaya çıktı. Anarşistlerin etik anti-milliyetçiliği kültürel farklılıkların tam bir kabulüne dayanan fakat ulus-devlet oluşumuna kesinlikle karşı çıkan insan birliğini destekleyen, Marksistler, pragmatik ve jeopolitik ne-

denler silsilesine göre, büyük ölçüde kapitalizm öncesini yaşayan kültürlerin milliyetçi arzularını desteklediler veya karşı çıktılar. Bu farklılık istisnasız değildi. Birinci Dünya Savaşı öncesi Avusturya-Macaristan sosyalistleri, impartorluğu oluşturan çok farklı halkların bir sonucu olarak, güçlü bir şekilde enternasyonalistler. İmparatorluktaki Almanca konuşan yöneticiler ile imparatorluğun çoğunluğu Slav olan halkı arasında, anarşist düşünceye yaklaşan bir konfederal ilişki oluşturma çağrısı yaptılar. "Proleter devrim" bir kez gerçekten başarılı olduğunda, onların kendi ideallerini Lenin'in kendi reçeteleri ile oluşturduğundan daha iyi bir pratiğe dökme onuruna sahip olamayacaklarını asla bilemeyeceğiz. İmparatorluk 1918'e kadar yok oldu ve "Avusturya-Macaristan Marksistleri" olarak adlandırılan sosyalistlerin görünüşteki özgürlükçülüğü iki dünya savaşı arasındaki dönemde tartışmaya açık hale geldi. Fakat Viyana'daki Avusturya Sosyalistlerinin 1934 Şubatında, diğer sosyalistlerin tersine, İspanyollar bir yana bırakılırsa, kanlı sokak çatışmalarında faşist gelişmelere karşı ilk direnenler olma onuruna sahip olduklarını ekleyebilirim; hareket 1945teki yeni restorasyonundan sonra bir daha asla eski devrimci ruhunu yeniden kazanamadı.

Milliyetçilik ve İkinci Dünya Savaşı

Eski Sol olarak adlandırılan dünya savaşları arası dönemin Sol'u, Nazi Almanya'sına karşı hızla yaklaşan savaşı, 1914-18 "Büyük Savaş"ın bir devamı olarak gördü. Anti-Stalinist Marksistler bu savaşı, 1917-21 döneminden bile daha kapsamlı, proleter devrimlerle sonuçlanabilecek kısa süreli bir çatışma olarak görüyorlardı. Troçki, dikkat çekici bir şekilde, ortodoks Marksizmin kendisine bu hesapla ilgili çekincesini koydu: Eğer savaş bu öngörüyle sonuçlanmazsa ortodoks Marksizmin hemen tüm argümanları gözden geçirilmek ve belki de büyük ölçüde revize edilmek zorundadır, diyordu. 1940 yılındaki ölümü kendisi açısından bu yenden gelişimi engelledi. Troçki'nin takipçileri, Savaş enternasyonal proleter devrimlerle sonuçlanmasına rağmen, onun önermiş olduğu bu

geniş kapsamlı yeniden değerlendirmeyi yapmak için çok az istek duyuyordu.

Fakat bu değerlendirmeyi yapmak son derece zaruridi. İkinci Dünya Savaşı Avrupa'da yalnızca proleter devrimlerle sonuçlanmadan sona ermemiştir; 1848de Paris'li işçi sınıfı barikatları yükselttiğinde ve kırmızı bayraklar bir "sosyal cumhuriyet"i desteklediğinde ortaya çıkmış olan tüm bir devrimci proleterya sosyalizmi ve sınıf-merkezli enternasyonalizm dönemini de kapatmıştı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra herhangi bir proleter devrimi başarmanın çok uzağındaki Avrupa işçi sınıfı, savaşta enternasyonal bir varlık gösterme konusunda başarısız oldu. Bir kuşak öncesinin tersine ne kardeşlik içinde savaşılan bir birlik oluşturuldu; ne de sivil insanlar, şehirlerin hava bombardımanları ve silahlarla kitlesel yıkımına rağmen, bu savaşı düzenleyen politik ve askeri liderlerine karşı açık bir hoşnutsuzluk gösterdiler. Alman ordusu Batı'da Müttefikler'e karşı vahşice savaştı ve Hitler'in sığınağını sonuna kadar savunmak amacıyla hazırlandı.

Her şeyden önce, sınıfsal farklılıkların farkındalığının zayıflaması ve Avrupa'daki çatışmalar milliyetçiliğin yolunu açtı -kısmen Almanya'nın vatanlarını işgaline bir tepki olarak, fakat kısmen ve asıl önemsenmesi gereken bir şekilde de açık ırkçılığa yaklaşmış hastalıklı bir nefret içeren yabancı düşmanlığının yeniden ortaya çıkmasının bir sonucu olarak. Savaştan sonra özellikle Fransa, İtalya ve Yunanistan'da yeniden ortaya çıkan kısa süreli sınıf-yönelimli sınırlı sayıdaki hareket, Soğuk Savaş döneminde Sovyet çıkarlarına hizmet eden Stalinistler tarafından kolaylıkla manipüle edildiler. Bu nedenle, İkinci Dünya Savaşı birincisinden çok daha uzun sürmesine karşın sonuçları asla 1917-21 döneminin politik ve toplumsal düzeyine erişemedi. Gerçekte ise, dünya kapitalizmi

İkinci Dünya Savaşı'ndan tüm tarihi boyunca olmadığı kadar güçlü çıktı, ki bu gücü temelinde devletin ekonomik ve toplumsal ilişkilere kitlesel müdahalesine borçludur.

"Ulusal Kurtuluş" Çatışmaları

Bu gelişmeler ışığında ciddi radikal teorisyenlerin, Troçki'nin önerdiği Marksist teorinin yeniden gözden geçirilmesindeki başarısızlığı Eski Sol'un çöküşünün hızlanması takip etti; proleteryanın artık kapitalizmi alaşağı edecek "hegomonik" bir sınıf olmadığı genel kabulü; kapitalizmin bir "genel kriz"inin yokluğu; ve Sovyetler Birliği'nin savaş sonrasının olaylarında enternasyonalist rolü oynamadığı başarısızlığı. Bunun yerine ön plana çıkan "Üçüncü Dünya" ülkelerindeki ulusal kurtuluş çatışmaları ve Stalin'in totaliterliği tarafından büyük ölçüde boğulmuş olan Batı Avrupa ülkelerindeki düzensiz Sovyet-karşıtı çıkışlar oldu. Sol, bu örneklerde,

Eğer Marks ve Engels stratejik nedenlerle ulusal çatışmaları sıklıkla destekledilerse, yirminci yüzyıldaki Sol, hem Yeni hem de Eski Sol, çatışmalara verilen bu desteği düşüncesiz bir inanca dönüştürdüler.

milliyetçi çatışmaları genellikle emperyalizmden "otonomi" elde etmek için "anti-emperyalist" çabalar olarak, devlet oluşumunu ise, sömürgeleştirilmiş bir dünyada halk demokrasisinin zararına da olsa, bu "otonomi"nin hukuksallaştırılması olarak gördü.

Eğer Marks ve Engels stratejik nedenlerle ulusal çatışmaları sıklıkla destekledilerse, yirminci yüzyıldaki Sol, hem Yeni hem de Eski Sol, çatışmalara verilen bu desteği düşüncesiz bir inanca dönüştürdüler. Marksist türdeki hareketlerin stratejik "milliyetçilikleri", geçen yüzyıldaki anarşizm gibi etik sosyalizmlerin tersine, ele alınan bir "ulusal kurtuluş" hareketinin muhtemelen *üreteceği* toplumun *ne tür bir toplum* olacağı sorusunun büyük ölçüde üzerini kapattı. Bu can alıcı soru, 1920 ve 1930ların Eski Sol'u için, önemli bir örneği ele alacak olursak, Mao Tse-tung eğer Kuomintang'ı yenerse Çin'de ne *tür* bir toplum oluşturacağı

sorusu oldu ise –değilse bile *olmalıydı*– 1960ların Yeni Sol’u için de, bir diğer önemli olayı ele alacak olursak, Küba’da Batista’nın uzaklaştırılmasından sonra Castro’nun nasıl bir toplum kuracağı sorusu olmalıydı.

Fakat bu yüzyıl boyunca, sömürge ülkelerindeki “Üçüncü Dünya” ulusal kurtuluş hareketleri geleneksel sosyalizmi benimsediler ve ardından çok merkezi, sıklıkla kanlı otoriter devletler kurmakla sonuçlandılar. Sol, bunları genelde emperyalist düşmanlara karşı etkin mücadeleler olarak selamladı. “Ulusal Kurtuluş” olarak gelişen milliyetçilik genelde temel toplumsal değişimlerin kısa süreli gelişimini durdurdu, hatta bunların gerçekleştirilmesi ihtiyacını önemsemedi. “Ulusal kurtuluş” hareketleri sosyalizmin otoriteryan biçimlerini kabul etti ve Stalin’in kendi diktatörlüğünü süreklileştirmek için çok sık kullandığı sosyalist ideolojileri kullandı. Şüphesiz Marksizm-Leninizm “ulusal kurtuluş” mücadelelerini emperyalist güçlere karşı harekete geçirmek ve “ulusal kurtuluş” hareketlerini doğru toplumsal içeriklerinde görmek yerine bunları anti-emperyalist mücadeleler olarak gören yurtdışındaki Solcu radikallerin desteğini kazanmak için ne ölçüde uygun bir doktrin olduğunu ispatladı.

Bu nedenle Avrupa ve Amerika’daki Yeni Sol’un yükselmesine ivme veren popülist ve hatta anarşist eğilimlere rağmen, Sol esas enter-nasyonal odağını, artan bir şekilde, nereye gittiğine bakmaksızın ve bunların liderlerinin otoriter doğaları ile ilgilenmeksizin, Avrupa-Amerikan dünyasının dışında kalan “ulusal kurtuluş” mücadelelerine eleştirisiz bir destek vermeye doğru çevirdi. 1960lar boyunca, giderek inanılmaz derecede kafa bulandırıcı olan hareketler, gerçekte, onunla birlikte başlamış olan anarşist ve evrenselci ruh halinin sürekli bir biçimde dağılmasına neden oldu. Mao’nun pratiklerinin Yeni Sol’da bir “izm”e yükseltilmesinden sonra, bir çok genç radikal Maoizm’i, Yeni Sol’un tümü için kötü olacak olan sonuçlarıyla, sorgusuz bir şekilde kabul etti. 1969a gelindiğinde, Yeni Sol büyük ölçüde Maoistler ve Fidel Castro’nun hayranları tarafından ele

geçirilmişti. *Fanshen* gibi kesinlikle yanlış yönlendirici, Çin kırsalındaki Maoist aktiviteleri eleştirmeksizin onaylayan bir kitap 1960ların sonunda göklere çıkarıldı ve birçok radikal grup Maoist organizasyon pratiklerini benimsedi. Yeni Sol’un dikkatinin Üçüncü Dünya’daki “ulusal kurtuluş” çatışmalarına bu denli yoğun çevrilmiş olması, 1969da Rusya’nın Çekoslovakya’ya girmesinin, en azından kişisel olarak Birleşik Devletler’de tanık olduğum gibi, genç Solcular tarafından çok nadiren ciddi protestolara yol açmasına neden oldu.

1960lar ayrıca Sol’da milliyetçiliğin başka bir biçimde de ortaya çıkışına tanık oldu: etnik olarak şovenist gruplar, artan bir biçimde, Avro-Amerikan beyaz ırkın üstünlük iddialarını, eşit ölçüde tepkisel olan, sonuçta beyaz olmayanların üstünlüğü iddiasına dönüştürmeye başladılar. Yeni Sol’un potansiyel bir *humanitas* evrenselciliği yerine dejenere edilmiş tek yönlü ırkçı politikaları kucaklaması, siyahları, sömürge halklarını ve hatta totaliter sömürge halklarını teorik piramidin tepesine yerleştirmeleri ve onların beyazlar, Avro-Amerikanlar ve burjuva demokratik uluslar ile ilişkilerinde “hegomonik” veya yönetici bir konuma çıkarılmasıyla sonuçlandı. Bu tek yönlü strateji, 1970lerde, şüphesiz, tahminen tüm erkeklerin alanı olarak varsayılan laik rasyonalizm ve bilimsel kuşkunun üzerinde sözde kadının mistik “gücü”nün ve sözde kadın irrasyona-lizminin değerini sıkça dile getirmeye başlayan, kadınların erkekler üzerinde üstünlüğü iddiasındaki katı feministler tarafından benimsendi. “Beyaz erkek” terimi tüm Avro-Amerikan erkeklerine, onların yönetici sınıflar ve hiyerarşiler tarafından sömürülmelerinden ve baskı altına alınmalarından bağımsız olarak, evrensel bir sofulukla [ecumenically] yapılandırılan patenti alınmış bir kültürcü ifade haline geldi.

Çok dar görüşlü bir “kimlik politika”sı ortaya çıkmaya, hatta, eğer bu kelimeyi uygun yerde kullanıyorsam, “mikro-milliyetçilikler” birçok Yeni Solcu’yu tahakküm altına almaya başladı. Bu gibi “kimlik” hareketlerindeki kaçınılmaz eğilimler yalnızca ataerkillik gibi çok gelenek-

sel baskı biçimlerine benzemezler. "Kimlik politikaları" ayrıca özgürlükçü ve hatta "Enternasyonal"ın genel Marksist mesajından ve gerçekten insancıl komünist bir toplumdaki tüm "mikromilliyetçi" farklılıkların aşılması amacıyla da bir gerilemeyi oluştururlar. Bugün "radikal bilinçlilik" olarak adlandırılan şey, geçen yüzyılın anarşist yazarları arasında ve hatta *Komünist Manifesto*'da dile getirilen insanın evrenselliğinin beslenmesi ihtiyacına vurgu yapmaktan vazgeçip, cinsiyet ve etnik köken gibi insan farklılıkları üzerinde biyolojik yönelimli bir vurgu yapmaya doğru hızla kaymaktadır.

Yeni Bir Enternasyonalizme Doğru

Solcu düşüncedeki bu güçsüzleşme ve onun ortaya çıkardığı problemler nasıl değerlendirilmelidir? Milliyetçiliği, kabilenin içsel bağlılığından başlayarak şehir yaşamının giderek artan genişlemesine, Orta Çağlardaki büyük tektanrılı dinler tarafından geliştirilen evrenselciliğe ve sonuç olarak da ondokuzuncu yüzyıldaki akıl, laiklik, yardımlaşma ve demokrasi temeline dayalı insan ilişkileri ideallerine doğru ilerleyen insanlığın toplumsal evriminin büyük tarihsel bağlamına yerleştirmeye çalıştım. Kesinlikle söyleyebileceğimiz şey, çabalarını "Enternasyonal"de ifade ettiği netlikte anarşist ve özgürlükçü sosyalistlerin "insanın kardeşliği" hedefinden daha geriye yönlendiren herhangi bir hareketin daha az insani olacaktır. Şüphesiz, yirminci yüzyılın sonundaki bir perspektifte ondokuzuncu yüzyıl enternasyonalizminin talep ettiğinden daha fazlasını isteyemez duruma geldik. İnsanlık durumunu parçalamak, yeni "milliyetçiliklere" ve artan sayıda ulus-

devletlere bölmek yerine, kültürel farklılıkların ortaklaşa bir biçimde insani birliğin kendisini zenginleştirmeye hizmet edeceği, kısaca, insanlık durumunu *zenginleştiren* yeni bir kültürler mozaiğini oluşturacak ve onun *ilerlemesini* besleyecek bir *tamamlayıcılık* etiği formüle etmek zorundayız.

Kültürel çeşitlilik ve birleşmiş bir insanlık ideali yeni toplumun nasıl *olması gerektiğine* ilişkin etik kavrayışla –insanlığa bakışı evrensel olan, yaşamın tüm seviyelerindeki insan ilişkisine bakışı yardımlaşmacı olan ve toplumsal ilişkiler ideali eşitlikçi olan– birleştirecek radikal bir toplumsal bakış ihtiyacı daha az öneme sahip değildir. *Sınıf* bakış açılarıyla

Eğer Bugün "radikal bilinçlilik" olarak adlandırılan şey, geçen yüzyılın anarşist yazarları arasında ve hatta Komünist Manifesto'da dile getirilen insanın evrenselliğinin beslenmesi ihtiyacına vurgu yapmaktan vazgeçip, cinsiyet ve etnik köken gibi insan farklılıkları üzerinde biyolojik yönelimli bir vurgu yapmaya doğru hızla kaymaktadır.

enternasyonalist olan hemen hemen tüm Marksistlerin "ulusal sorun"a yaklaşımları araçsaldı: yararlılık ve oportünizm tarafından yönlendirildiler, ve daha kötüsü, genellikle demokrasi, yurttaşlık ve özgürlüğü "soyut" ve tahminen "bilimsel olmayan" düşünceler olarak yadsıldılar. Marks ve Engels olsun Luxemburg veya Lenin olsun, sıradışı Marksistler ulus-devleti tüm tahrip edici gücü ve merkezizetçi yapısıyla kabul et-

tiler. Ve konfederalizmi desideratum olarak görmediler. Örneğin Luxemburg'un yazıları, konfederalizmi basitçe *kendi çağında olduğu haliyle* (özellikle kantonculuğunun varyasyonları olarak) ele almış ve anarşistlerin birbirleriyle konfedere olmak zorunda olan belediyelerin toplumsal, politik ve ekonomik olarak çok ciddi bir şekilde demokratikleştirilmesi gereğine ilişkin vurgularını görmezden gelerek bu politik fikrin tüm olanaklarının içini boşaltmıştır. Çok az istisna dışında Marksistler, ulus-devlet ve devletin merkeziliği gibi konularda

ciddi eleştiri geliştirmediler, bu öylesine bir ihmaldi ki, tüm "kollektivist" başarıları bir yana bıraksak dahi, bu hiçbir şey kazandırmaya bile onların rasyonel bir topluma ulaşma çabalarının akibetini önceden görebilmelerini sağlayabilecekti.

Kültürel özgürlük ve çeşitlilik, vurgulamama izin verin, milliyetçilik ile karıştırılmamalıdır. Farklı halkların kendi kültürel kapasitelerini tamamen geliştirmek için özgür olmalarının gerekmesi yalnızca bir hak değil desideratum'dur. Eğer farklı kültürlerin muhteşem bir mozayigi, modern kapitalizmin yarattığı, büyük ölçüde kültürsüzleştirilmiş ve homojenleştirilmiş bir dünyanın yerini almazsa, dünya şüphesiz kasvetli bir yer olacaktır. Fakat aynı şekilde ele alırsak, eğer kültürel farklılıklar *dar görüşlü hale getirilir* ve görünürdeki "kültürel farklılıklar", cinsiyetin, ırkın ve fiziksel üstünlüğün biyolojik düşüncelerinde temelendirilirse, dünya tamamen bölünecek ve insanlar kronik bir şekilde birbirleriyle karşıtlık halinde bulunacaktır. Tarihsel olarak, şehirlerin kabilelerden daha geniş insani ilişkiler beslemesine benzer şekilde, ulusal sınırlar içinde yaşayan insanların aşikar olarak yabancılara karşı daha açık olmaları nedeniyle akrabalık toplumlarındaki dar akrabalık temelinden daha geniş bir toplumsal alan üretmelerinden kaynaklanan bir anlayış vardır. Fakat ne kabilesel ilişkiler ne de ulusal sınırlar, zengin fakat harmonize olmuş kültürel farklılıklarla tam bir bütünlüşme duygusu yaratacak bir insanlık *potansiyeli* gerçekleştiremezler.

Kültürel farklılıklara saygı duymasına rağmen bu tür bir etik bakış açısıyla bilgilendirilmemiş bir sosyalizm, bir ulusal kurtuluş savaşının potansiyel sonuçlarını, Eski ve Yeni Sol'un çok

sık yaptığı gibi, bilmemezlikten gelemeyiz. Ve, ulusal kurtuluş çatışmalarını yalnızca emperyalizmi "zayıflatma"nın bir aracı olarak enstrümantal amaçlar için destekleyemez. Böyle bir sosyalizm, benim gözümde, sonunda zarar verici ulusal bütünlüklerin sayısının artışı anlamına gelecek olan ulus-devletlerin çoğalmasını destekleyemez. İronik bir şekilde, başarıyla biten birçok "ulusal kurtuluş" çatışması, politik olarak bağımsız, fakat bununla birlikte, eskiden olduğu gibi, genellikle emperyalist uluslararası kapitalist güçler tarafından *manipüle edilebilen* devletçi rejimlerin yaratılmasıyla sonuçlandı. Üçüncü Dünya ülkeleri İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan itibaren genellikle sömürge zincirlerinden kurtulamadılar: Bu ülkeler yalnızca evcilleştirildi ve uluslararası kapitalist güçlere, dekoratif bir kendi kaderini tayin etme aldatma-

Ironik bir şekilde, başarıyla biten birçok "ulusal kurtuluş" çatışması, politik olarak bağımsız, fakat bununla birlikte, eskiden olduğu gibi, genellikle emperyalist uluslararası kapitalist güçler tarafından manipüle edilebilen devletçi rejimlerin yaratılmasıyla sonuçlandı.

casından biraz daha fazla bir kazanımla, çok güçsüz bir durumda teslim oldular. Bunun da ötesinde, genellikle "ulusal egemenlik" mitlerini, etraflarındaki bölgeleri kasvete boğacak ve emperyalistlerin kendilerine karşı yaptıkları ölçüde kaba bir biçimde, Batı Afrika'da Nkrumah liderliğindeki Gana'nın Togo

halklarını baskı altına almasında veya Miloseviç'in Bosna Müslümanlarını "etnik temizlik" çabasında olduğu gibi, komşularını baskı altına alacak bir yabancı düşmanlığını kızıştırmak için kullandılar. Bu milliyetçiliklerin insanlığın geçmişindeki en sinsî şeyleri (tüm biçimleriyle dinsel köktencilik, "yabancılara" geleneksel bir derin nefret, dayanılmaz ölçüdeki iç toplumsal ve ekonomik eşitsizliklere aldırış etmeyen bir "ulusal" bütünlük ve çok daha genel olarak, insan haklarına tam bir saygısızlık) ortaya çıkarmasından daha gerici ne olabilir? Kültürel bir bütünlük olarak "ulus"un yerini aşırı derecede güçlü ve baskıcı devlet alır. Irkçılık genellikle "etnik temizlik" ve bugün Orta

Doğu, Hindistan, Kafkasya ve Doğu Avrupa'da toprak savaşlarında en üzücü biçimini gördüğümüz "ulusal kurtuluş" çatışmalarıyla kolkola girer. Yalnızca bir kuşak önce "ulusal kurtuluş" mücadeleleri olarak görülebilecek olan milliyetçilikler bugün, Sovyet İmparatorluğu'nun çökmesinin hemen ardından, artık çok daha açık bir biçimde, toplumsal kabuslardan ve uygarlığı tersine çeviren hastalıklardan daha iyi bir şey olarak görülmemektedir.

Daha açıkça konuşacak olursak, milliyetçilikler Aydınlanma'nın uzun zaman önce üstesinden gelmeye çalıştığı gerici atacılıklardır. Bunlar, baskı altındaki insanların silkinerek kurtulmaya çalıştıkları imparatorlukların en kötü özelliklerini taşırlar. Yalnızca sömürgeci güçlerin kendi üzerlerinde kurdukları kadar baskıcı devlet makinasını tipik olarak yeniden üretmekle kalmazlar ayrıca bunu genellikle bölgesel ve hatta içsel nefretleri ile ve alt-emperyalizmleri besleyen kültürel, dinsel, etnik köken ve yabancı düşmanlığı ile güçlendirirler. Gerçek halk demokrasilerinin yokluğunda aynı derecede önemli olan bir diğer şey ise, *anti-emperyalist* çatışmaların anlaşılabilir olan eski hastalıklarının çok sık olarak emperyalizmi güçlendirdiğidir. Öyle ki emperyalizm, Afrika, Orta Doğu ve Hindistan alt kıtasını parçalayan çatışmalarda gözlemlendiği gibi, görünüşte sömürgeçer üzerinde artık sahip olmadıkları güçlerini

bu kez de daha önce sömürgeci olmuş olan devletlerden birini diğeri karşısında kullanarak gösteriyor. Buna bu bölgelerdeki nükleer savaşların, zaman içinde, dünyanın diğer bölgelerine göre daha fazla ortaya çıkacağı tahminini ekleyebilirim. İsrail'in elinde olan bombaya karşı geliştirilen bir İslam bombası veya Hindistan'ın elinde

elindekine karşı geliştirilen bir Pakistan bombası ne Güney için ne de onun Kuzey ile çatışması için iyi göstergeler değildir. Şüphesiz sömürgeçerlerin daha önceki emperyalist yöneticileri ile etkin bir ortaklık yapma arayışları bugün Güney'in Kuzey'e karşı olan birliğinden daha karakteristik olan bir Kuzey-Güney diplomasisi davranışdır.

Milliyetçilik her zaman insanı insandan ayıran bir hastalık – Marksistlerin düşünebilecekleri üzere "soyut" bir kavram – olagelmıştır ve asla kabilesel dar görüşlülüğe doğru bir gerilemeden ve topluluklar arası bir savaş yakıtından daha fazla birşey olarak görülemez. Üçüncü Dünya ve Doğu Avru-

pa'da yeni devletler oluşturan "ulusal kurtuluş" çatışmaları ne emperyalizmin gelişimine bir hasar verdiler ne de bunlar tamamen demokratik devletlere evrildiler. Bugün Stalinist imparatorluktan "kurtulmuş" olan halkların Komünist rejime göre daha az baskı altında olmaları, bizi onların hemen hemen bütün ulus-devletlerin ürettikleri yabancı düşmanlığından veya kapitalizm ve onun medyasının ürettiği

"Yaşamın sindirme ve soluk alma süreçlerinde olduğu gibi" diye gözlemliyor Bakunin, milliyet "...bu hak inkar edilmeye dek kendisiyle ilgilenilme hakkına sahip değildir."
Bu o gün için yeterince zekice bir ifadedir. Günümüzdeki barbar milliyetçiliklerin patlaması ve giderek daha fazla ulus-devlet yaratan milliyetçilerin hurlayan şehvetleri nedeniyle ben bu "milliyet" in bir sindirim güçlüğü olduğunu ve eğer toplum bu illet nedeniyle daha fazla kötüleştirilmek istenmiyorsa nedenlerinin mutlaka kusulması gerektiğini eklemek zorunda bırakıyorum.

kültürel homojenleşmeden bağımsız oldukları yönünde yanlış bir inanaşa sürüklememelidir.

Şüphesiz hiçbir özgürlükçü sol, baskı altındaki bir halkın kendi bağımsız birliğini –ister özgürlükçü belediyecilik temeli üzerine kurulmuş bir konfederasyon olarak ister hiyerarşi ve sınıf eşitsizlikleri temeli üzerine kurulmuş bir ulus-devlet olarak– kurma hakkına karşı olamaz. Fakat baskıya karşı olmak, daha önce sömürge olan ulus-devletlerin yaptığı herşeyi destekleme çağrısı ile eşdeğer değildir. Etik olarak konuşulduğunda, birileri bir yanlış yaptığında, aynı yanlış yapan başka birilerini desteklemekle o yanlış karşı çıkılmaz. Çok sıradan fakat ciddi anlamlara sahip “düşmanımın düşmanı benim dostum değildir” deyiimi özellikle totaliterler, dinsel tutucular ve “etnik temizleyiciler” tarafından manipüle edilmeye açık olan baskı altındaki halklara uygulanabilir. Özgün bir etiğin rasyonel olma ve gerçek hümanist potansiyelle dayanmak zorunda olması gibi, eğer toplumsal ilişkilere aklın sesi hakim olacaksa, özgürlükçü sosyalizm veya anarşizm kendi etik bütünlüğünü korumak zorundadır. 1960larda Amerikan emperyalizmine Güneydoğu Asya’da karşı olanlar ve aynı zamanda da Hanoi’deki Komünist rejime herhangi bir destek vermeyi reddedenler, Amerika’nın Küba’ya müdahalesine Castrocu totaliterliğe destek vermeksizin karşı olanlar, Birleşik Devletler’e karşı isyanlarını esas olarak, otoriter ve devletçi amaçlarına bakmaksızın, “ulusal kurtuluş” mücadelelerini destekleyerek gösteren Yeni Solcular’dan daha yüksek bir ahlaki seviyeye sahiptiler. Şüphesiz aktif bir şekilde destekledikleri otoriter güçlerle kimlikleri özdeşleşmiş olan bu Yeni Solcular özgürlükçü düşüncelerindeki etik temel eksikliğinden ötürü sonunda demoralize oldular. Bugün, gerçekte, milliyetçilik ve devletçilik temeline dayanan kurtuluş mücadeleleri dünya üzerinde kan döküp birbirini kıran ürkütücü sonuçlar doğurmuşlardır. Hatta Doğu Almanya gibi son dönemde “özgürleşmiş” devletlerde dahi, milliyetçilik, faşist hareketlerin yükselişinde; Alman milliyetçiliğinde; sığınma arayışındaki göçmenlerin sınırlandırılması planlarında; Nazizmin çingene kurbanlarına yaptıklarına

benzeyen “yabancılara” karşı şiddette; ve benzerlerinde hayvani ifadesini bulmuştur. Bu nedenle milliyetçiliğe, başlangıçta Marksizmin baktığı gibi bir araç olarak bakmak, Sosyal Demokratlar gibi ahlakî bir iflas durumunda olan birçok “solcu” eğilim bırakmıştır.

Etik olarak, eklememe izin verin, insanın *taraf olmak zorunda olduğu* –beyaz veya siyah ırkçılığı, ataerkillik veya anaerkillik, emperyalizm ve Üçüncü Dünya totalitarizmi gibi– bazı toplumsal konular vardır. Irkçılığa, cinsiyetçi baskıya ve *benzeri baskılara* karşı olmaya sadakatle bağlı olmak, eğer sosyalizmin kavgalarının kendisinden bir etik sosyalizm çıkacaksa, her zaman en önde gelen şey olmak zorundadır. Fakat içinde yaşadığımız dünyada bazen Solcuların *herhangi bir* tarafta olamayacağı konular (taraf olmanın temelde irrasyonel bir toplumun geliştirdiği seçeneklerin içinde davranmak ve birçok irrasyonellik veya şeytanlar arasından daha az irrasyonel olanın veya şeytanın seçilmesi anlamına gelecek konular) ortaya çıkmaktadır. Böyle bir seçimi reddetmek ve bir şeytana daha az şeytan olan ile birlik olarak karşı olmanın sonuçta ortaya çıkacak en kötü şeytani desteklemek anlamına geleceğini ilan etmek politik etkisizliği gösteren bir şey değildir. Alman Sosyal Demokratları’nın “daha az şeytani” olanla suç ortaklığı yapmaları, 1920lerde muhafazakarlar karşı liberalleri ve daha sonra gericilere karşı muhafazakarları desteklemeleri, sonunda gericilerin Hitler’i iktidara getirmesiyle sonuçlanmıştır. İrrasyonel bir toplumda konvansiyonel istekler ve araçsalcılık, hem kendindeki hem de toplumdaki temel çatışmaları saklamamanın avantajını kullanarak, yalnızca öncekinden daha büyük bir irrasyonellik üretebilir.

“Yaşamın sindirme ve soluk alma süreçlerinde olduğu gibi” diye gözlemliyor Bakunin, milliyet “...bu hak inkar edilinceye dek kendisiyle ilgilenilme hakkına sahip değildir.”¹² Bu o gün için yeterince zekice bir ifadedir. Günümüzdeki barbar milliyetçiliklerin patlaması ve giderek daha fazla ulus-devlet yaratan milliyet-

¹² P.Maximoff, ed., The Political Philosophy of Bakunin: Scientific Anarchism, p.325.

çilerin hırlayan şehvetleri nedeniyle ben bu “milliyet”in bir sindirim gücünü olduğunu ve eğer toplum bu illet nedeniyle daha fazla kötüleştirilmek istenmiyorsa nedenlerinin mutlaka kusulması gerektiğini eklemek zorunda bırakıyorum.

Bir Alternatif Arayışı

Eğer milliyetçilik gerici ise, etik bir sosyalizm hangi rasyonel ve hümanist alternatifleri önerebilir? Özgür bir toplumda ulus-devletlere –hem uluslara hem de devletlere– yer yoktur. Bazı insanlardaki kollektif kimlik güdüsü güçlü olsa dahi, akıl ve etiksel davranış kaygısı bizi şehrin, kasabanın –Pericles’in Atina’sındaki *polisten* dahi daha yüksek bir düzeyde– ve doğrudan demokratik bir politik kültürün evrenselliğini yeniden geri kazanmak zorunda bırakmaktadır. Kimlik (insani ölçekte, hiyerarşik olmayan, özgürlükçü ve bireyin cinsiyetinden, etnik özelliklerinden, cinsel kimliklerinden, doğal yeteneklerinden veya kişisel eğilimlerinden bağımsız olarak herkese açık olarak paylaşılan bir yakınlığın desteklediği) toplum tarafından düzgün bir biçimde yerine oturtulmalıdır. Böyle bir topluluk yaşamı yalnızca özgürlükçü belediyeçilik olarak adlandırdığım bir politika tarafından yeniden yaratılabilir: Belediyelerin demokratikleştirilmesi yoluyla insanların yaşadıkları yeri kendilerinin yönetmesiyle ve bu belediyelerin konfederasyonu biçiminde ulus-devlete karşı bir güç oluşturmasıyla.

Adem-i merkezleştirilmiş toplumdaki demokratik belediyelerin ekonomik ve kültürel bir dar görüşlülükle sonuçlanması tehlikesi çok olasıdır ve bu, ancak kendi maddi karşılıklı bağımlılıkları temeli üzerinde duran bir belediyeler konfederasyonu ile engellenebilir. “Kendi kendine yeterli” toplum yaşamı –bugün mümkün olsa dahi–, hiçbir şekilde, gerçek bir tabandan gelen demokrasiyi garanti etmez. Belediyelerin konfederasyonu, kendi belediye bileşenleri arasında karşılıklı etkileşim, işbirliği ve karşılıklı yardımlaşma ortamı olarak, bir yandan güçlü ulus-devlete karşı diğer yandan dar görüşlü kasaba ve şehire karşı tek seçeneği oluşturmaktadır. Tamamıyla demokratik, konfederal

kurumlardaki belediye vekillerinin geri çağrılabilir, rotasyona tâbi ve sürekli bir biçimde halkın gözetiminde olan konfederasyon, yerel özgürlüğün, söz konusu yerelle –kasabaların kültürel çeşitliliğinin yerel dışlayıcılıklara doğru içe geri dönmesinin serpilmesini sağlayabilecek– bölge arasında hassas bir denge sağlayacak bir bölgesel düzeye uzantısını oluşturur. Şüphesiz farklı konfederasyonlar arasında güzel kültürel davranışların da, yaşamın maddi temelini oluşturan mallar ve hizmetlerin değiş tokuşu ile birlikte, tabiri caizse, “ticareti yapılabilir”.

Benzer şekilde, “mülkiyet” de ulusallaştırılmak (yalnızca devletin gücünün ekonomik güçle birlikte artmasını sağlar), kollektifleştirilmek (basitçe özel girişimci haklarını “kollektif” bir biçimde yeniden düzenler) veya özelleştirilmek (rekabetçi bir pazar ekonomisinin yeniden ortaya çıkmasını kolaylaştırır) yerine belediyeleştirilebilir (yerel yönetime devredilir). Belediyeleştirilmiş bir ekonomi, kişinin mülkiyeti, mesleki veya profesyonel çıkarları yerine, tamamen kişinin ihtiyaçları ve toplulukta yurttaşlık temelinde dayanan bir yararlanma hakkı sistemine yaklaşır. Bir belediye (yerel) yurttaşlar meclisinin, ekonomiyi kontrol ettiği bir yerde hiçbir birey, aşağı yukarı “kendisinin” olanı, yaşam ve üretim aracını kontrol edemez. Bir bölgenin kaynaklarının konfederal olarak yönetiminde tüm ekonomik yaşamın koordine edildiği bir yerde, dar görüşlü çıkarlar daha büyük insani çıkarlara ve ekonomik düşünceler daha demokratik ekonomik düşüncelere dönüşür. Belediyeler ve onların konfederasyonunun sorunları ele almaları ekonominin özel çıkar etrafında düzenlenmesini ortadan kaldırır; demokratik prosedürler ve insan ihtiyaçlarının karşılanmasında sadece eşitliğe odaklanılmasını sağlar.

İnsanların kendi yaşam tarzlarını seçmesini ve bir demokratik politikaya tamamen katılması için boş zamanı mümkün kılan teknolojik kaynakların, burada çerçevesini çizdiğim özgürlükçü, konfedere olarak organize olmuş toplum için mutlak bir şekilde gerekli olduğu konusunda hiçbir şüphe olmamalıdır. En iyi etik amaçlar dahi, yaşam araçlarına ulaşmadaki farklılıklar

nedeniyle diğer yurttaşların sahip olduklarından daha iyi şeylere sahip olan bazı oligarşi biçimlerine dönüşebilir. Bu nedenle, eko-mistiklerin ve derin ekolojistlerin çok değer verdikleri çilecilik sinsi bir gericiliktir; yalnızca insanların kendi yaşam tarzlarını seçme özgürlüğünü –varolan toplumda düşüncesiz bir tüketimci olmanın karşısındaki tek alternatif– ihmal etmekte kalmaz, ayrıca *bunun gibi* insan özgürlüklerini –en aşırı örnekleri söyleyecek olursak, “Pleistosen”e, Neolitik’e veya yiyecek toplamaya geri dönüş yoluyla– hemen hemen mistik bir “Doğa’nın dikte ettikleri” düşüncesine tâbi kılar. Ekolojik bir toplum –otoriter ekolojik elitler veya “serbest pazar” tarafından düzenlenen bir toplumdaki farklı olarak– yalnızca özgürlükçü belediyelerin ekolojik olarak konfederal biçimlerinin terimleriyle oluşturulabilir. Özgür topluluklar en sonunda ulusun yerini ve organizasyonların konfederal formu devletin yerini aldığında, insanlık kendisini milliyetçilikten kurtarabilecektir.

EK: Milliyetçilik ve Büyük Devrimler

Onsekizinci yüzyılın büyük devrimleri esnasında ve sonrasında –özellikle Amerikan ve Fransız devrimlerinde– milliyetçiliği hatırlatıcı ifadeler bugün sahip oldukları anlamlara sahip değildiler. “Vatansever” kelimesi iki yüzyıl önce bir “anavatana” özel bağlılığı ifade etmiyordu; bu kelime, hem Amerikan hem de Fransız devriminde, monarşinin gerçekten kendilerinin olan ülkelerine ve babadan oğula geçen Kral’lık tarafından yönetilen sömürgelere karşı olan hak iddialarını geçersizleştirmek ve daha önceden krallığın bir mülkü olarak görülenin yerine bir “hissedar” olarak sıradan yurttaş statüsünü yerleştirmek amacıyla kullanılmıştır. Bundan dolayı 1776’da İngiliz monarşisinden bağımsızlığını ilan eden Amerikan devrimcileri “anavatana” olan bağlarını, kraliyet kurallarını politik olarak tâbiyetten ziyade yurttaşlık etrafında kurulmuş olan cumhuriyetçi bir sistemle yer değiştirerek yeniden oluşturdular. Fransızlar, onbeş yıl sonra, XVI. Louis’in ünvanını kasıtlı olarak, yalnızca semantik bir değişim olmayan, “Fransa’nın Kralı”ndan “Fransızlar’ın Kralı”na çe-

virdiler. Aynı III. George’un artık Amerikan sömürgelerinin sahibi olarak hak iddia edemesinde olduğu gibi, (ki bu sömürgelerde yaşayanlar tarafından gerçekte asla geçerliliği kabul edilmeyen bir iddia idi), XVI. Louis Ulusal Meclis’in kurulmasından sonra artık Fransa’nın “sahibi” olamadı.

“Vatansever” kelimesi böylece her iki devrimde de çok geniş bir şekilde kullanılmaya başladı ve Fransız Devrimi’nde “la Nation” hukuki olarak halka ulusal bir miras kazandırdı. Şüphesiz, “Ulus” gibi terimler esasında krallık ailesinin mülkiyet otoritesine gönderme yapan “Saray” tamamen zıt bir anlamda yurttaş topluluğuna gönderme yapıyordu. Şüphesiz “Saray” ve “Ülke” arasındaki fark 1640ların İngiltere Devrimi’nde zaten yapılmıştı ve 1700lerin sonundaki “kralcılar” ve “vatanseverler” arasındaki tartışmalarda ifadesini bulmak zorundaydı.

Karakteristik olarak, bir “Ulus” ve onun daha önceki yöneticileri arasındaki bağların radikal bir değişimini ortaya seren tarihsel dokümanlar yalnızca bir kısım insana değil bir bütün olarak insanlığa yönelik olarak yazılmışlardı. Thomas Jefferson’un Bağımsızlık Bildirgesi “*insanın* fikirlerine gerçek bir *saygının* [Amerikalıların] İngiliz monarşisi ile olan bağlarını koparmaya zorlayan şeylerin ne olduğunu bildirmesini gerektirir” diyen dikkat çekici ölçüde radikal sözlerle açılır. Bu iddiayı, Fransız devrimi dokümanlarında olduğu gibi, bunu zorunlu olarak takip eden “*tüm insanların eşit yaratıldığı*” ve “Hükümetin tüm güçlerini yönetilenlerin kabul eden insanlar arasında kurulduğu” inancına dayandırıyor.

4 Temmuz 1776 tarihli Amerikan Bildirgesi, Fransız devrimcilerine benzer bildirgeler için teorik bir model oluşturacaktı. Milliyetçi ifadelerin çok uzağında, hararetili bir şekilde kozmopolitan ve hedefi tüm dünyaya yönelikti. Thomas Paine’nin ünlü vecizesi, “Benim ülkem tüm dünyadır.”, yalnız Amerika’nın devrimci liderlerine özgü değildi. George Washington “insanlığın büyük bir cumhuriyetinin bir yurttaş” olduğunu bildirmekte hiç tereddüt etmemişti

ve Benjamin Rush devrimin "cumhuriyetin kanunlarına uymayı" sağladığını söyledi. Hararetili bir Aydınlanma ruhuyla ifade edilen bir ifade-sinde, John Adams şöyle demişti: sömürgelerdeki savaflara rağmen, "Bilim ve edebiyat hiçbir ulusa ait değildir." Milliyetçilik ve dar görüşlülükten özgürleşmeleri büyük bir övgü kazanan Fransızlara "Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik" deyiminin Benjamin Franklin tarafından söylendiği belgelenmiştir. "Özgürlük nerede tehlike altındaysa" diye bildiriyordu 1783'te "orası benim ülkemdir".

Fransız Aydınlanmasının düşünürleri ve propagandacıları ruhen daha farklı değillerdi ve bu ruhu tamamen 1789 devrimine taşıdılar. Montesquieu, Norman Hampson tarafından "Fransız Aydınlanması'nın ilk büyük yapıtı" olarak söylediği *Pers Mektupları* (1721) nda defterine şöyle not almaktaydı. "Eylemde bulunduğumda ben bir yurttaşım; fakat yazdığım zaman ben bir insanım ve Avrupa'nın tüm halkları ile Madagaskar'da yaşayan birinin olabileceği kadar tarafsız olarak ilgilenmekteyim". Bu evrenselcilik karakteristik olarak gerçekte, Rousseau haricinde, tüm Ansiklopedistlerde mevcuttu. Rousseau'nun İsviçre kökenliliğini

mistikleştirmesi, demokratik fakat sıklıkla gerçek yaşamında asla içinde olmadığı hayali bir kırsallığın şiddetli bir duygusallığını taşıyordu. Fransızca'nın eğitilmiş Avrupalının dili olması tesadüfi değildir: Aydınlanma entellektüellerinin evrensel bakışı, gerçekte, zamanla romantikler, mistikler ve sonunda ırk ve etnik üstünlük iddiasındaki bir ulusçuluk kimliği tarafından törpülenecek olan laik bir cumhuriyetin ilkelerini [letters] yarattılar.

Milliyetçilik Aydınlanma'nın ve toplumsal ve kültürel tinselliklerinde açık bir şekilde evrenselci olan onsekizinci yüzyılın büyük devrimlerinin yörüngesi dışında var oldu. Kültürel çeşitlilik ve onun daha hümanist özelliklerini asla görmezlikten gelmeyen, kendi toplumsal etkinliklerinin entellektüel temellerini hazırlayan Aydınlanmacılar gibi zamanın devrimcileri, kendilerini her şeyden önce hiçbir entellektüel, politik ve coğrafi sınır tanımayan laik bir insan topluluğunun "yurttaşları" olarak gördüler.

5 Mart 1993

Çev: Sezgin Ata

